

Ældre bilisters subjektive uheldsrisiko – fokusgruppeinterviewet som metode.

v/Civilingeniør, Ph.D. studerende Marlene Rishøj Kjær, Danmarks TransportForskning mrk@dtf.dk

Fokusgruppeinterviews bliver brugt i flere og flere sammenhænge også inden for forskningen. Dette indlæg beskriver, hvorledes man kan benytte et fokusgruppeinterview som led i en empiriindsamling i et forskningsprojekt. Fokusgruppeinterviewet vil derfor blive eksemplificeret ved at undersøge, hvorledes ældre bilister vurderer deres egenrisiko og risikoen for, at andre ældre bilister kommer til skade i trafikken. Fokusgruppstudiet skal danne grundlag for en opfølgende spørgeskemaundersøgelse, og undersøgelsen forventes at være færdig senere på året. Dette studie er en del af et PhD projekt ved Danmarks TransportForskning og Lunds Tekniske Højskole, der handler om ældre bilisters risikoopfattelser.

Baggrund

Ældre bilisters mobilitet og uheld er emner, der har fået mere og mere opmærksomhed gennem de seneste år. Befolkningen har i de seneste årtier haft et stadigt stigende transportforbrug, og også de ældre bilister kører mere i bil end tidligere generationer. Antallet af ældre bilister med kørekort er stadigt stigende, da flere ældre har og beholder deres kørekort i længere tid. Dertil kommer, at vi lever længere end tidligere, og derfor også benytter bilen som transportmiddel i længere tid.

Forskningen inden for ældres bilisme har primært fokuseret på at kortlægge deres typiske uheldssituationer, kompensationsstrategier før og under bilkørsel samt at estimere de ældre bilisters uheldsrisiko. Især den finske forsker Liisa Hakamies-Blomqvist har beskæftiget sig med at estimere de ældres uheldsrisiko. Nogle af hendes slutsatser er, at de ældre bilister ikke er farlige bilister, og at de ikke har en forhøjet uheldsrisiko, når man tager højde for de ældres ture og turformål [OECD, 2001]. En ny svensk uheldsanalyse viser, at inden for de seneste år er der kommet flere ældre bilister på vejene, samtidigt med at deres uheldsrisiko er faldet. [Hakamies-Blomqvist et al, 2005].

Når man kigger på ældres uheldsrisiko skal det nævnes, at uheldsrisikoen for at komme til skade i et trafikuheld med bil, er langt mindre end uheldsrisikoen for fodgængere, cyklister eller brugere af den kollektive trafik [Bernhoft et al., 2003]. Hertil kommer, at køreopgaven ikke kræver så megen udholdenhed eller styrke som andre former for transport. Størrelsesordenen af den fysiske og psykiske opgave kan være afgørende for om den ældre kommer uden for deres bolig. Mange ældre bliver hurtigere trætte og udmattede på grund af aldersrelaterede problemer eller sygdomme.

En undersøgelse af, hvor de ældre bilister føler sig utrygge og hvilke situationer, de oplever som farlige, kan give informationer om hvorledes man kan gøre det lettere for de ældre bilister at anvende bil. Dette vil blive undersøgt ved hjælp af en spørgeskemaundersøgelse, hvor fokusgruppstudiet vil blive brugt som et baggrundsstudie til udformningen af spørgeskemaet. Fokusgruppstudiet bruges som en eksplorativ metode til at få kendskab til de situationer som de ældre bilister oplever som problematiske. Situationerne kan både være velkendte og nye, som forskningen ikke allerede kender til. Meget af den viden, der findes om ældre bilisme, stammer fra udenlandske studier. På baggrund af den viden, der kommer frem under

fokusgruppeinterviewene, opstilles forskellige eksempler på uheldssituationer, som den efterfølgende spørgeskemaundersøgelse skal verificere og rangordne.

Fokusgruppeinterviewmetoden

Fokusgruppeinterviews eller fokusgruppestudier er en kvalitativ forskningsmetode, man med fordel kan benytte til at indsamle induktive data gennem gruppesamtale og gruppeinteraktion. Fokusgruppestudier er særligt gode at benytte, hvis man skal vurdere behov, skabe vidensgrundlag til udformning af spørgeskemaer eller for at finde ud af hvordan folk beslutter, om de vil benytte sig af en service eller et produkt. Ved hjælp af fokusgruppestudiet kan man få et indblik i komplekse emner, hvor holdninger har stor betydning eller som berører flersidede adfærdsmønstre eller motivationer. Der findes forskellige varianter af fokusgruppestudiet, men som ved alle andre studier er det formålet med studiet, der er afgørende for dets udformning.

Et fokusgruppestudie består af en serie fokusgruppeinterviews, der er udformet til at skabe indblik og frembringe viden om et specifikt emneområde – i dette tilfælde ældre bilisters oplevelse af deres risiko i trafikken. Fokusgruppestudier kunne lige så godt kaldes for fokusgruppe-diskussioner, da de bærer mere præg af at være en fokuseret diskussion i stedet for at være et interview i traditionel forstand. Dette skyldes, at forskerens rolle er langt mere tilbagetrukket, og den bærer mere præg af at være moderator end interviewer. Forskeren beslutter emnet og de overordnede samtaleemner, men al input og output kommer fra interviewdeltagerne. Dette betyder ligeledes, at forskeren ikke deltager i selve interviewets diskussioner, men skal holde sin viden og holdning udenfor gruppen. Al information fra interviewet stammer fra deltagerne og skal mindst muligt forurenes af forskerens viden og holdninger. Dette betyder, at der under interviewet kan dukke emner op, som forskeren ikke kendte til. Det er moderatorens rolle at sørge for, at der under interviewet er plads til at diskussionen udvikler sig og kan bevæge sig frit, samtidigt med styre gruppen således at den holder sig indenfor de udstukne rammer

Formålet med fokusgruppeinterview er ikke at foretage en række interviews på individuel basis eller at fokusgruppen skal opnå konsensus. Tanken bag fokusgruppestudiet er at finde frem til så mange forskellige aspekter og holdninger som muligt, som der kan findes indenfor en bestemt subgruppe. Derfor bør der foretages mindst 3 fokusgruppeinterviews med ensartede deltagere for at sikre at emnet er rimeligt afdækket. Fokusgruppens størrelse og karakteristika bør nøje overvejes. En fokusgruppes størrelse varierer mellem 3-18 deltagere, hvor medlemmerne besidder de karakteristika, som undersøgelsen lægge vægt på.

Selve interviewet opbygges som et semistruktureret gruppeinterview. Denne struktur understøtter ligeledes, at deltagerne kan udnytte friheden i interviewet til at introducere emner, som de oplever er relevante frem for emner, som er besluttet på forhånd af forskeren. Netop denne egenskab ved fokusgruppeinterviewene giver forskeren mulighed for at udforske nye områder og finde ny viden.

Spørgeguiden

Forskeren opstiller en ramme eller afgræsning for interviewet ved hjælp af en interviewguide. Guiden skal hjælpe med at skabe en fokuseret diskussion og lede deltagerne til mere detaljerede diskussioner med mere specifikke emner/tema. Krueger & Casey, (2000) anbefa-

ler at en interviewguide har en let begyndelse, er trinopdelt, bevæger sig fra generelle til mere specifikke forhold. Spørgeguiden kan være opdelt i fem trin;

- Åbningsspørgsmål er isbryderen. Her skal deltagerne lære hinanden lidt at kende således at gruppekohæsionen øges. Det er vigtigt, at alle deltagere kommer til orde, og medlemmerne opdager, at de har meget til fælles. Her skal ikke svares på fak-taspørgsmål, men deltagerne kan præsentere sig selv.
- Introduktionsspørgsmål skal bestå af åbne spørgsmål, og hvis større problematikker eller diskussioner kommer frem her, rykkes de af moderatoren til senere. Her introdu-ceres emnet.
- Overgangsspørgsmål skal give deltagerne indblik i et større perspektiv.
- Nøglespørgsmål er de dybere spørgsmål, her skal der benyttes mere tid. Disse ligger typisk efter en tredjedel eller halvdelen af tiden er gået.
- De afsluttende spørgsmål handler om at få sluttet interviewet, men også om at tage de sidste kommentarer med til interviewet, her kommer der ofte noget op, som har ligget udenfor spørgerammen [Wibeck, 2000].

Et eksempel på en spørgeguide kan ses i nedenstående figur. I dette eksempel fokuserer spørgeguiden på ældre bilisters subjektive risikooplevelse.

<i>En grovskitseret spørgeguide</i>
<i>Åbningsspørgsmål:</i> Præsenter dig selv
<i>Introduktionsspørgsmål:</i> Hvordan oplever du det at være trafikant?
<i>Overgangsspørgsmål:</i> Hvordan oplever du det at køre bil? Er det sikkert for dig at køre bil? Synes du at det er sikkert for ældre at køre bil?
<i>Nøglespørgsmål:</i> Kan du give eksempler på hvor du ikke kan lide at køre bil eller undgår at køre bil? Er der situationer hvor du ikke længer køre bil i? Kan du give eksempler på, situationer hvor du tror ældre bilister har problemer med at køre bil eller undgår at køre henne? Kan du give eksempler på situationer hvor du synes det er farligt at køre i bil i?
<i>Afsluttende spørgsmål:</i> Er der noget vi ikke har fået talt om eller mangler at tale om? Er der nogen der har yderligere kommentarer?

Figur 1. Et eksempel på en spørgeguide

Rekruttering og stratificering af deltagerne

Fokusgruppeinterviewet benytter gruppedynamik som en vigtig drivkraft til at gennemføre interviewet. Gruppens størrelse og sammensætning har derfor stor betydning for, hvorledes interviewet falder ud. Gruppen skal være lille nok til, at hver enkelt deltager har mulighed for at fremsætte sine synspunkter samtidigt med, at gruppen er stor nok til, at der kan fremsættes forskelligartede ideer. På denne måde er deltagerne i stand til at influere hinandens holdninger og viden gennem uddybende spørgsmål, kommentarer og diskussion. En optimal gruppe til et fokusgruppeinterview har både homogene og heterogene karakteristika. Homogeniteten bevirker, at deltagere hurtigere føler sig trygge og har mere lyst til dele deres erfaringer og synspunkter med hinanden. De homogene egenskaber, en fokusgruppe bør bygge på, er; social baggrund, uddannelse, erfaringsgrundlag. De heterogene træk åbner op for gruppens diskussion og de uddybende spørgsmål. Da der ofte sker personfrafald til interviewet, kan det anbefales at indbyde mindst en ekstra deltager mere til interviewene end den minimumsgrænse, forskeren har sat for gennemførelse af interviewet. En andet godt råd er at give deltagerne en venlig påmindelse om interviewet et par dage før interviewet skal finde sted.

I dette studie er der lagt vægt på at foretage fokusgruppeinterviewene i forskellige typer af byer. Dette er sket ud fra en betragtning af, at bystrukturen og bylokaliseringen spiller en rolle for, hvilke situationer ældre bilister vurderer som farlige eller usikre. Byerne varierer i indbyggertal, tilgængelighed til forskellige vejtyper, lokalisering. Deltagerne til fokusgruppeinterviewene er rekrutteret gennem hobbyaktiviteter for ældre. Aktiviteterne er opdelt i to kategorier; bilistkurser og andet. Formålet med denne opdeling er, at se om der er forskel på de to gruppers trafiksikkerhedsopfattelser.

Alle potentielle deltagere har modtaget en invitation til at deltage i fokusgruppeinterview sammen med et kort spørgeskema med 18 baggrundsspørgsmål om deres køn, alder, kørekort, transportmønstre, og deres selvrapporterede helbredstilstand. Ved hjælp af spørgeskemabesvarelsene er de deltagere, som skal sidde i fokusgruppen, udvalgt. Rekrutteringsmetoden betyder, at der skabes kontakt med aktive ældre bilister. Wibeck (2000) og Krueger & Casey (2000) gør begge opmærksom på faren ved at benytte eksisterende grupper, primært på grund af to ting; der kan ligge viden gemt i gruppen, som ikke kommer frem under interviewet, fordi den ligger implicit i deltagerens udtalelser. Derudover kan der i gruppen allerede være skabt et hierarkisk system, som kan afholde deltagere med lavere status fra at udtale sig eller kun komme med udtalelser, der stemmer overens med gruppens eller lederens holdning. Disse forhold bør ikke være gældende for disse fokusgruppeinterviews, da deltagerne primært kommer fra store tilfældige grupper eller er sammensat fra flere mindre aktivitetshold.

Alle de valg, der foretages i forhold til rekrutteringen og stratificeringen af fokusgrupperne, påvirker både interviewets forløb, den efterfølgende analyse og hvad resultaterne kan bruges til. Gennem valgene opnår og mister forskeren forskellige muligheder, derfor bør disse valg vælges med stor omtanke.

Udførelse af interviewet

Fokusgruppeinterviews bør gennemføres på neutral grund, således at ingen af deltagerne er mere på hjemme- eller udebane end andre. Længden af interviewet bør ikke overstige 2 timer, og det er vigtigt at lægge en rumlig tidsplan for spørgeguiden, da det ofte er i slutningen

i et interview, at de vigtigste emner tages op. For at skabe en god og afslappet stemning under interviewene, kan der med fordel serveres en forfriskning.

Interviewene kan dokumenteres ved brug af båndoptagere, videooptagere eller ved hjælp af en sekretær. Benyttes bånd- eller videooptagere bør deltagerne på forhånd og under introduktionen til interviewet orienteres om dette og kun gennemføres med deres accept. Optagelser af fokusgruppeinterview kan gøre analysen lettere, da forskeren har mulighed for at genhøre sekvenser flere gange eller genlæse en transskriberet version. Under selve analysen bør forskeren være mere varsom og tage hensyn til interviewets kontekst. Kvale (1997) minder om agtsomhed ved brug af udskrevne interviews og kalder udskriften for

”en bastard, en hybrid mellem mundtlig diskurs, der udfolder sig i tid, ansigt til ansigt i en levet situation – hvor det der siges, er henvendt til en bestemt tilstedeværende tilhører - og en skreven tekst, er skabt for et alment, ikke tilstedeværende publikum ” [Kvale 1997, p. m181]

Der findes forskellige måder og metoder til at analysere fokusgruppeinterviews, se endvidere Wibeck (2000) og Krueger & Casey (2000). I denne undersøgelse benyttes en tematisk analyse, der kan være med til at opstille scenarier af trafikale situationer, som ældre bilister oplever som farlige. Nøglespørgsmålene fra spørgeguiden udgør kernen i den tematiske analyse, hvorved der kan opstilles hovedkategorier med forskellige scenarier i.

Afsluttende kommentar

Dette indlæg har kort gennemgået fokusgruppestudiet som metode eksemplificeret ved en undersøgelse af ældre bilisters subjektive uheldsrisiko. Nogle af fordelene ved at benytte fokusgrupper er, at det er muligt at indsamle meget information på relativt kort tid. Da metoden er eksplorativ, kan der indsamles informationer, som forskeren på forhånd ikke havde kendskab til. En af de vigtigste faldgruber ved fokusgruppestudiet er, som ved mange andre kvalitative metoder, at der indsamles store mængder af materiale, som kan være svært at overskue. Det er derfor vigtigt for forskeren at gøre sig klart, hvad studiet ønsker at udforske og opsætte rammer for interviewet gennem spørgeguiden og stratificeringen af deltagerne.

Dette studie benytter fokusgruppeinterview til at indsamle viden hos de ældre bilister om hvilke forhold og situationer, de oplever som farlige i trafikken. Analysen af fokusgruppeinterviewene skal transformere forskellige udsagn til at opstille en række uheldsscenarier i et spørgeskema. Spørgeskemaet udsendes til ældre bilister i Danmark, der på denne baggrund skal verificere og rangordne de forskellige scenarier.

Litteratur:

Bernhoft, IM.; Carstensen, G.; Lund, H. (2003) "Ældre fodgængere og cyklister i byerne" Rapport 3, Danmarks TransportForskning, Denmark

Hakamies-Blomqvist, Liisa; Wiklund, Mats; Henriksson, Per (2005) "Predicting older drivers' accident involvement –Smeed's law revisited" Accidents Analysis and Prevention 37 (2005) s. 675-680

Krueger, Richard A. & Casey, Mary Anne (2000) "Focus groups: A practical guide for applied research" 3rd Edition, Sage Publications, Inc, Thousand Oaks, CA

Kvale, Steinar (1997) "Interview – en introduktion til det kvalitative forskningsinterview"
Hans Reitzels Forlag a/s, København 1997

OECD (2001) "Ageing and Transport, mobility needs and safety issues" OECD

Wibeck, Victoria (2000) "Fokusgrupper : om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod" Studentlitteratur, Lund 2000